

Tomas Janeliūnas, Laura Kirvelytė

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas

Gruzijos saugumo strategijos plėtra: sunkus kelias NATO link

Gruzijos saugumo užtikrinimo alternatyvos pastaraisiais metais susiaurėjo iki labai aiškaus tikslo – tapti NATO aljanso nare. Toks pasirinkimas logiškas mažai valstybei. Vis dėlto saugumo strategija, kuri paremta aljanso su stipresne valstybe siekiu, gali kelti ir tam tikrų problemų. Gruzijos atveju saugumo užtikrinimo dilemos yra dar sudėtingesnės. Neišspręstos separatistinių konfliktų problemos ilgą laiką trukdė Gruzijai tapti patikima NATO kandidate. Kuo labiau Gruzija siekė narystės NATO, tuo labiau tam priešinosi Rusija. Įtampos kulminacija tapo 2008 m. rugpjūčio karas tarp Gruzijos ir Rusijos. Karo rezultatai tarsi leido Gruzijai išspręsti vidines dilemas, tačiau anaipol nesuteikė garantijų dėl narystės NATO. Straipsnyje analizuojama, ar narystės NATO siekis Gruzijai tikrai gali garantuoti saugumą. Taip pat aptariamos pagrindinės kliūtys, trukdančios realizuoti Gruzijos saugumo strategiją, ir esminės dilemos, su kuriomis susiduria NATO, svarstydamas Gruzijos narystės perspektyvas.

Įvadas

Rusijos ir Gruzijos karas Pekino olimpiados metu atskleidė pačias skaudžiausias Gruzijos saugumo dilemas. Nuo pat Sovietų sąjungos subyrėjimo ir Gruzijos nepriklausomybės paskelbimo 1991 m. Gruzija vis dar tebesprendžia savo nacionalinio saugumo ir teritorinio integralumo problemas. Rusijos agresija ir grubus suvereniteto nepaisymas patvirtino daug kartų Gruzijos valdžios išsakytus nuogąstavimus, kad šiame regione išaldyti konfliktai bet kada gali virsti tiesioginiais karo veiksmais. Tai, kas XXI a. atrodė beveik neįmanoma, tapo skaudžia realybe. Rusijos pajėgoms skverbiantis vis giliau į Gruzijos teritoriją iškilo net grėsmė, kad suvereni demokratiška valstybė gali būti visiškai okupuota kitos valstybės. Po to, kai Rusija vienašališkai pripažino Pietų Osetijos ir Abchazijos nepriklausomybę, Gruzija visiškai pagrįstai gali kaltinti Rusiją tikslingu Gruzijos skaldymu.

Gruzijos valdžia per viso pasaulio žiniasklaidą ragino tarptautinę bendruomenę nenusigręžti nuo agresiją patiriančios valstybės. Rusijos agresija

---

* *Dr. Tomas Janeliūnas* – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentas. *Laura Kirvelytė* – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto absolventė. Adresas: Vokiečių g. 10, 01130 Vilnius; tel. 8 5 2514130, el. paštas – tomas.janeliunas@tspmi.vu.lt, laura.kirvelyte@gmail.com.

tarsi turėjo patvirtinti, kad Gruzija ne veltui siekė kuo greičiau užsitikrinti kolektyvinio saugumo garantijas ir tapti NATO nare. Nuo „Rožių revoliucijos“ ir Michailo Saakašvilio tapimo Gruzijos prezidentu ši maža Pietų Kaukazo valstybė aiškiai pasirinko sudėtingą kelią NATO link. Tai kėlė didelį nepasitenkinimą Rusijai ir galvos skausmą daugeliui NATO narių. Kaip atskleidė NATO susitikimas Bukarešte 2008 m. pavasarį, dalis NATO narių nenorėjo erzinti Rusijos ir suteikti narystės veiksmų planą Ukrainai ir Gruzijai.

Konfliktas privertė daugelį NATO ir ES šalių įvertinti Rusijos veiksmus ir santykius su Maskva. NATO atstovai ir net ištikimiausios Rusijos partnerės Europoje (tarkime, Vokietija) suskubo pareikšti, kad konfliktas neužbraukia Gruzijos galimybių tapti NATO nare. Vis dėlto, kol nėra jokių oficialių sprendimų dėl Gruzijos perspektyvų tapti NATO nare, išlieka daug abejonių, ar Gruzija tikrai gaus NATO saugumo garantijas. Aprimus pirmosioms emocijoms, tapo aišku, kad NATO narės, kurios abejojo Gruzijos patikimumu, 2008 m. pabaigoje dar labiau norėjo neskubėti suteikti Narystės veiksmų planą (NVP) Gruzijai (ir Ukrainai). Net JAV atstovai pripažino, kad skubėti suteikti NVP Gruzija reikštų dar labiau aštrinti santykius su Rusija ir mažinti galimybes stabilizuoti situaciją Pietų Kaukazo regione. Todėl prieš 2008 m. gruodžio 2–3 d. numatytą NATO valstybių užsienio reikalų ministrų susitikimą JAV valstybės sekretorė Condoleezza Rice užsiminė, kad JAV nebereikalauja, kad būtų parengtas planas dėl Ukrainos ir Gruzijos prisijungimo prie NATO. Vis dėlto buvo pareikšta, kad narystės NATO perspektyva nėra keičiama, o padėti vykdyti reformas Gruzijoje ir Ukrainoje galima ir be oficialaus Narystės veiksmų plano.

Šiame straipsnyje bus apžvelgti svarbiausi iššūkiai ir grėsmės Gruzijai bei Tbilisio pastangos užtikrinti savo saugumą. Gruzijos saugumo strategijos per nepriklausomybės laikotarpį transformavosi keletą kartų. Kaskart buvo bandoma surasti tinkamą balansą tarp vidinių saugumo problemų ir apsaugos nuo išorinių grėsmių. Surasti tinkamą sprendimą nėra paprasta: Gruzija turi ne tik separatizmo problemų, bet ir didžiulį kaimyną, kuris skatina separatizmą ir manipuliuoja kitos valstybės saugumu.

Dar iki Rusijos ir Gruzijos karo 2008 m. rugpjūčio mėn. Gruzijai buvo iškilusi sunki dilema: ar ryžtingai siekti narystės NATO, bet dėl Rusijos ambicijų rizikuoti visam laikui prarasti Abchaziją ir Pietų Osetiją; ar nuolaidžiauti Rusijai ir tikėtis, kad ši neskatinės separatizmo procesų Gruzijoje.

Gruzija pasirinko integraciją į euroatlantines struktūras ir sulaukė agresyvaus Rusijos atsako. Vis dėlto kol kas Gruzijos narystė NATO, ar juo labiau ES tebėra siektinas tikslas. Saugumo prasme Gruzija yra pažeidžiama labiau nei bet kada iki šiol. Todėl natūraliai kyla klausimas, ar Gruzijos pasirinkimas tapti aljanso nare garantuos jai saugumą? Būtent šis klausimas yra svarbiausias. Analizuojant teorines mažos valstybės saugumo užtikrinimo galimybes ir Gruzijos saugumo strategijos kaitą, bus ieškoma atsakymų, ar Gruzijos vadovai tinkamai bando stiprinti savo šalies saugumą.

Straipsnyje bus aptartos svarbiausios priežastys, komplikavusios Gruzijos pastangas užsitikrinti savo nacionalinį saugumą, ir tarptautinių veikėjų požiūriai į Gruzijos saugumo strategijų įgyvendinimą.

Gruzijos ir Rusijos karas dar labiau išryškino mažų valstybių poreikį užsitikrinti saugumo garantijas per tarptautines organizacijas ar aljansus. Lietuva itin jautriai reagavo į Rusijos – Gruzijos konfliktą, nes šis karas priminė, kad maža valstybė bet kada gali tapti didžiosios valstybės agresijos ar provokacijos auka. Net ir būdama NATO nare, Lietuva iki šiol nesijaučia visiškai saugi, nes poveikis mažai valstybei gali būti daromas nebūtinai tik karo priemonėmis. Be to, Rusijos ir Gruzijos karo akivaizdoje sustiprėjo ir diskusijos dėl NATO, kaip gynybinio aljanso, funkcijų efektyvumo. Būtent gynybinis solidarumas Lietuvai buvo bene svarbiausia priežastis siekti narystės NATO. Gruzija, siekdama tapti NATO nare, taip pat tikisi taip išspręsti daugumą savo saugumo problemų. Vis dėlto pastangos kuo greičiau ištraukti į NATO gretas ne tik išryškino vidines Gruzijos saugumo problemas, bet ir atskleidė skirtingą NATO valstybių požiūrį dėl potencialių saugumo išipareigojimų. Toks NATO susiskaidymas gali kelti ir bendro pobūdžio abejonių dėl kolektyvinės gynybos efektyvumo – ar tikrai narystė aljanse mažoms valstybėms garantuoja saugumą.

1. Mažosios valstybės saugumo strategija: galimybės ir ribos

1.1. Nesaugumas – nuolatinė mažosios valstybės problema

Viena pagrindinių mažąją valstybę charakterizuojančių savybių – jos pažeidumas: nors kokybiniais rodikliais (BVP vienam gyventojui, perkamosios galios paritetas, vidutinis atlyginimas ir pan.) mažoji valstybė gali net pralenkti didžiąją¹, vis dėlto mažoji valstybė disponuoja nedideliais absoliučiaisiais geografiniais, finansiniais ir žmogiškaisiais išteklių, todėl yra mažiau atspari išorės spaudimui.

XX a. įvykę tarptautinės sistemos pokyčiai (ypač I pasaulinis karas, kolonijinės sistemos subyrėjimas ir SSRS žlugimas) atvėrė galimybes mažųjų valstybių savarankiškumui. Vis dėlto daugelis naujai susikūrusių (ar atkūrusių nepriklausomybę) mažų valstybių iškart atsidūrė „aukštos geopolitinės įtampos zonoje“ – didžiųjų galių interesų susikirtimo erdvėje. Taigi, esant tokioms geopolitinėms sąlygoms, mažajai valstybei iškyla poreikis (ir galimybė) savo saugumą užsitikrinti remiantis išoriniu saugumo šaltiniu ar šaltiniais. Stevenas L. Spiegelis pabrėžė, kad tarptautinėje arenoje didžiosios valstybės atlieka galios ir saugumo „tiekėjų“, o mažosios – „vartotojų“ vaidmenį². „Tiekėją“ ir „vartotoją“ sieja simbiozinis ryšys: mažoji valstybė gauna „papildomas“ saugumo garantijas, kurios suteikia jai galimybę išsaugoti valstybingumą, o „saugumo tiekėjas“ igauna galimybę skleisti savo įtaką ir taip įgyti papildomų struktūr-

¹ Brautigam, D. and Woolcock M., *Small states in a global economy. The role of institutions in managing vulnerability and opportunity in small developing countries*, United Nations University, July 2001, p. 2 (Discussion paper No. 2001/37).

² Spiegel, S. L., *Dominance and diversity. The international hierarchy*, Boston, 1972, p. 133, 136.

rinės galios svertų. Pabrėžtina, kad saugumo šaltiniu gali būti ne tik didžioji valstybė, bet ir kiti dariniai (pvz., ES nėra valstybė, tačiau plačiai pripažįstama kaip tarptautinės arenos veikėjas). Olavas F. Knudsenas šiuo klausimu yra dar radikalesnis, mažąsias valstybes apibūdindamas kaip „grynąsias saugumo importuotojas“, t. y. tarptautinės arenos veikėjus, kurie, siekdami užsitikrinti išlikimą, reikalauja daug daugiau paramos iš išorės nei patys gali duoti³. Mažosios valstybės saugumas, skirtingai nei didžiosios, yra ypač glaudžiai susijęs su išoriniais veiksniais. Kitaip tariant, vidinis mažosios valstybės stabilumas prisideda prie jos saugumo užtikrinimo, tačiau nėra jį lemiantis veiksnys.

Išorinis saugumo šaltinis mažoms valstybėms dažniausiai (dėl savų resursų trūkumo) yra gyvybinė būtinybė. Dėl to mažosios valstybės turi būti lanksčios (t. y. gebėti prisitaikyti): saugumo šaltiniui silpstant, mažoji valstybė turi performuoti strategiją ir keisti savo saugumo šaltinius. Lankstumas mažajai valstybei – panašios svarbos parametras kaip galia didžiajai valstybei, nes nuo to priklauso, ar mažoji valstybė sugebės išlikti.

Būtina paminėti ir dar kelias mažosios valstybės saugumui būtinas sąlygas. Tam, kad mažoji valstybė gebėtų užsitikrinti saugumą išorinio saugumo šaltinio dėka, ji turi būti svarbi didžiosioms galioms (objektyvusis kriterijus) arba pateikti save kaip svarbią didžiosioms galioms ir įtikinti pastarąsias savo svarbumu (subjektyvusis kriterijus). Priešingu atveju mažajai valstybei būtų sunku užsitikrinti ilgalaikį dėmesį ir saugumo garantijas iš didžiosios galios, potencialaus saugumo šaltinio. Kaip vėliau bus atskleista straipsnyje, būtent Gruzijos svarbos Vakarams (ypač JAV) akcentavimas ir nuolatinis „dėmesio reikalavimas“ tapo vienu ryškiausių Gruzijos saugumo politikos akcentų.

1.2. Saugumo strategija – mažosios valstybės elgsenos refleksija

Akademinėje erdvėje netyla diskusijos, ar mažosios valstybės yra pajėgios savarankiškai rinktis savo užsienio ir saugumo politikos kryptis, ar už jas „nusprendžia“ didžiosios tarptautinės arenos galios. Šioje diskusijoje patraukliausia „vidurio“ pozicija, kuri teigia, kad, nors didžiųjų valstybių politikos ir apriboja mažosios valstybės veiksmų laisvę, galutinis pasirinkimas užsienio ir saugumo politikos srityje priklauso nuo pačios mažosios valstybės.

Šiame straipsnyje bus remiamasi tokiu saugumo strategijos apibrėžimu: tai valstybės ilgalaikių politinių pasirinkimų visuma, fiksuojama strateginiuose užsienio ir saugumo politikos dokumentuose (nacionalinio saugumo koncepcijoje, užsienio politikos strategijoje, karinėje strategijoje ar kituose) bei besireiškiantis politinėje praktikoje. Būtina pastebėti, kad strateginiuose dokumentuose užfiksuotos nuostatos ne visada atitinka politinę praktiką. Todėl ilgalaikė, nuolatinė ir pasikartojanti valstybės saugumo politikos praktika turėtų būti analizuojama kaip svarbiausias kriterijus, atspindintis valstybės saugumo strategiją.

³ Knudsen, O. F., „Small states, latent and extant: towards a general perspective“, *JIRD*, 2002, no. 5 (2), p. 187.

Saugumo strategija atlieka dvejopą funkciją. Visų pirma, ji „informuoja“ kitus tarptautinės arenos veikėjus apie konkrečios valstybės užsienio ir saugumo politikos kryptis ir dėl to didina valstybės politikos skaidrumą bei nuspėjamumą tarptautinėje arenoje. Būti prognozuojamu tarptautinių santykių veikėju mažajai valstybei labai svarbu, nes nuspėjamumas susijęs su valstybės struktūrine galia, o ši – su galios disbalanso mažinimu. Antra, saugumo strategija, ypač jei fiksuojama strateginiuose dokumentuose, leidžia užtikrinti užsienio ir saugumo politikos tęstinumą bei minimizuoti realaus pagrindo neturinčias jos modifikacijas (kada išorinė valstybės padėtis nekinta, o pasirinkta saugumo strategija veikia sklandžiai) valdančiojo elito kaitos metu. Nors saugumo strategija gali užtikrinti valstybės užsienio ir saugumo politikos kryptį stabilumą, ji nėra statiška. Valstybė per kasdieninę politinę praktiką gali modifikuoti pasirinktą saugumo strategiją taip, kad ji geriausiai atitiktų valstybės saugumo interesus.

Labai svarbu pažymėti ir tai, kad valstybės saugumo strategija paprastai susideda iš dviejų kategorijų. Saugumo strategijos pagrindas – mažosios valstybės pasirinktos užsienio ir saugumo politikos kryptys, kurias pripažįsta „saugumo šaltinis“ (konkrečios saugumo garantijos). Tačiau jei saugumo strategija vadintume tik jau turimas (fiksuotas) saugumo garantijas, ji taptų labai siaura sąvoka. Todėl ne mažiau svarbus yra ir valstybės aspiracijų aspektas: jei mažoji valstybė tikslingai siekia saugumo garantijų iš tam tikro saugumo šaltinio, egzistuoja tikimybė, kad ji jas vieną dieną gaus, nes saugumo garantijų suteikimas – abipusis procesas tarp „saugumo vartotojo“ ir „saugumo tiekėjo“. Taigi, galima teigti, kad ilgalaikiai valstybės interesai ir siekiai apima tiek jau esamas garantijas, tiek valstybės aspiracijas.

Aljansas – viena populiariausių mažosios valstybės saugumo strategijų (taip pat įprastomis mažųjų valstybių saugumo strategijomis laikoma neutralitetas bei komplementarizmas). Aljanso saugumo strategija gali įgauti sąjungos su didžiąja valstybe, mažųjų valstybių aljanso ir mišraus (mažųjų ir didžiųjų valstybių) aljanso formas⁴. Pagrindinis aljanso privalumas – aiškiai apibrėžta užsienio politikos kryptis, tikslai ir prioritetai. Dėl aiškaus „saugumo tiekėjo“ apibrėžimo daug lengviau pasiekiamas politinis konsensusas valstybės viduje dėl užsienio ir saugumo politikos krypties, o tai yra labai svarbu mažajai valstybei, nes tada politinio elito rotacija nekeltų grėsmės saugumo strategijos tęstinumui. Be to, pasirinkus aljanso partnerį (partnerius), valstybė gali (bent jau tam tikrą laiką) būti rami dėl savo saugumo užtikrinimo, todėl jai nebūtina nuolat ieškoti saugumo garantijų. Kita vertus, didžiausias šios strategijos trūkumas – alternatyvų nebuvimas silpstant saugumo „šaltiniui“. Tai gali versti ieškoti naujo saugumo „tiekėjo“ arba keisti visą strategiją. Tam tikra priklausomybė nuo pasirinkto aljanso partnerio galimybių (ir net jo pasirenkamų strateginių uždavinių) ilgainiui gali supančioti mažąją valstybę ir padaryti ją didesnės galios nuosmukio ar paktusios strategijos įkaite.

⁴ Wiberg, H., „The security of small nations: challenges and defences“ in *Journal of Peace Research*, 1987, Vol. 24, No. 4, p. 343.

Tam tikrą laiką abejojusi ir balansavusi, po 2003 m. Gruzija pasirinko kaip tik aljanso su NATO (ir ypač intensyvių santykių su JAV) strategiją. Šis pasirinkimas nebuvo lengvas tiek dėl vidinės Gruzijos saugumo situacijos, tiek dėl sudėtingų išorinių aplinkybių. Nors šiuo metu yra labai aiškios Gruzijos strateginio pasirinkimo kryptys formaliaja bei praktinių aspiracijų prasme, kol kas nėra formalių saugumo „tiekėjo“ garantijų. Būtent toks neužpildytas saugumo „paklausos“ ir „pasiūlos“ santykis šiuo metu kelia daugiausiai nerimo Gruzijai.

2. Gruzijos saugumo politika iki „Rožių revoliucijos“

Po Šaltojo karo pabaigos nepriklausomybę atkūrusi Gruzija iškart susidūrė su labai sudėtinga saugumo situacija: šalis ne tik turėjo du nesėkmingus karus su separatistiniais Abchazijos ir Pietų Osetijos regionais bei nuolat susidūrė su grėsme teritoriniam integralumui, tačiau ir buvo priversta taikytis su Rusijos įtaka valstybei. Nors laikotarpis po „rožių revoliucijos“ Gruzijos politiniame gyvenime atrodo kaip ryškus lūžis nuo balansavimo tarp Maskvos ir Vašingtono prie aljanso su Vašingtonu saugumo strategijos, Gruzijos saugumo politiką iki „rožių revoliucijos“ tiksliau būtų apibūdinti kaip nuoseklų ėjimą aljanso su Vakarais link. Kaip jau buvo minėta, vienas pagrindinių aljanso saugumo strategijos požymių – tvirtas konsensusas šalies viduje (tiek tarp politinių jėgų, tiek visuomenėje) dėl šalies užsienio ir saugumo politikos krypties. Gruzijos atveju skirtumai tarp skirtingų politinių jėgų reiškesi tik nacionaliniu klausimu, t. y. sprendimu, kiek laisvės suteikti etninėms mažumoms. Tačiau Rusija nė vienu laikotarpiu nebuvo laikoma patikimu saugumo garantu.

2.1. Separatistinių regionų gravitavimas Rusijos link

Dar *perestroikos* metu Gruzijoje, kurioje gyveno kelios skirtingų tautybių grupės (abchazai, osetinai, armėnai, azerai, etc.), atsirado pirmieji konfliktai. Intensyviausi konfliktai įvyko su tomis etninėmis mažumomis, kurios neturėjo „motininės“ valstybės⁵. Nors armėnų Samcche Džavacheti regione ar azerų Kve-mo Kartlti regione skaičius gerokai lenkė abchazų ir osetinų skaičių, minėtuose regionuose kilusi įtampa tarp etninių tautų į rimtesnius konfliktus neperaugo. Galima manyti, kad abchazų ir osetinų poreikis užsitikrinti savo saugumą (ir dėl to reikalauti tam tikros autonomijos ar nepriklausomybės nuo Gruzijos) buvo žymiai ryškesnis, nes šios etninės mažumos turėjo mažiau alternatyvų, garantuojančių deramą egzistavimą.

⁵ Svante C., *Autonomy and conflict. Ethnoterritoriality and separatism in the South Caucasus – cases in Georgia*, Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy, Uppsala university, 2002, p. 173.

Tiek Abchazijos, tiek Pietų Osetijos konfliktai – etninio pobūdžio, kilę dėl nacionalistinės pirmojo Gruzijos prezidento Zviado Gamsachurdijos politikos. Kilusia įtampa netruko pasinaudoti Rusija, o tai ir lėmė konfliktų „išaldymą“. Kita vertus, patys konfliktai visų pirma kilo dėl vidinių priežasčių.

1991 m., Gruzijai atkūrus nepriklausomybę ir pasiskelbus unitarine valstybe (be autonominių regionų), kilo nesutarimai su Abchazija, kuri Gruzijos SSR turėjo autonominės respublikos statusą. „Išaldyti“ konfliktai posovietinėje erdvėje – fenomenalus reiškinys, kurį lėmė kelios priežastys. Pirmą daugumą šių konfliktų kilo dėl radikalių struktūrinių pokyčių – po SSRS dezintegracijos nepriklausomybę gavo tik sovietinės respublikos, o autonominės respublikos, kuriose gyveno skirtingos etninės tautos – ne. Antra, šie etniniai bei teritoriniai nesutarimai „išaldyti“ tapo dėl Rusijos įsikišimo.

Abchazija, niekada nebuvusi istorine Gruzijos dalimi, 1931 m. Josifo Stalino buvo inkorporuota į Gruzijos SSR sudėtį. Po SSRS griūties Abchazija, pagal galiojusias taisykles, tapo integralia Gruzijos dalimi. Tačiau XX a. deivintojo dešimtmečio pabaigoje etninių abchazų dalis Abchazijoje nesiekė net 20 proc., todėl separatizmo grėsmė tuo metu aktuali neatrodė. Nacionalistinis Gamsachurdijos režimas privertė abchazų mažumą sunerimti dėl etninės asimiliacijos. Siekį atsiskirti nuo Gruzijos Abchazijos gyventojai išreiškė dar 1989 m. kovą, o susidūrimai su centrine valdžia prasidėjo 1989 m. liepą, Gruzijos valdžiai pamėginus atidaryti Tbilisio universiteto filialą regiono centre Suchumyje. 1992 m., Gruzijos karinėms jėgoms įžengus į Abchaziją, prasidėjo kariniai veiksmai. Nors Tbilisis tikėjosi greito karo, kariniai veiksmai užsitęsė iki 1993 metų. Karo su Gruzija metu Abchazija sulaukė paramos iš Rusijos (tiek ginklais bei humanitarine pagalba, tiek žmoniškaisiais ištekliais – prie abchazų prisijungė čečėnų kovotojai⁶). 1993 m. spalį Gruzija ir Abchazija pasirašė Rusijos remiamą susitarimą dėl ugnies nutraukimo. Taip pat regione buvo dislokuoti Rusijos taikdariai (su NVS mandatu). Taip konfliktas tapo „išaldytas“.⁷

Derybos dėl konflikto sureguliuavimo tarp Gruzijos ir Abchazijos buvo dvišalės. Separatistinis regionas reikalavo visiškos nepriklausomybės nuo Gruzijos, Gruzija siūlė Abchazijai geriausiu atveju plačią autonomiją. Derybas dėl Abchazijos statuso ilgą laiką stabdė konflikto šalių nesutarimas dėl pabėgėlių grįžimo: Gruzija teigė pradėsianti svarstyti Abchazijos regiono statusą tik tuomet, kai į regioną bus grąžinti visi pabėgėliai ir perkeltieji asmenys, tuo tarpu Abchazija reikalavo jos statusą apibrėžti iki pabėgėlių grąžinimo, nes baiminosi, kad, šiems grįžus, abchazai vėl taps mažuma ir nebegalės efektyviai ginti savo interesų.

Viena didžiausių problemų Abchazijos konflikto sureguliuavimo procese – galios asimetrija, sukelta per didelės Rusijos įtakos bei labai menko tarptautinio įsitraukimo. Vienintelė tarptautinė organizacija, formaliai dalyvavusi konflikto

⁶ Sabanadze N., *International involvement in the South Caucasus*, European Centre for Minority Issues, February 2002, p. 12 (Working paper no. 15).

⁷ Lynch D., *Why Georgia matters*, Institute for Security Studies, February 2006, p. 17–18 (Chaillot paper No. 86).

sureguliuojamo procese, buvo Jungtinės Tautos (JT). Tačiau JT išitraukimas buvo labai menkas. 1992 m., praėjus mėnesiui po karo veiksmų pradžios, JT į regioną pasiuntė faktų rinkimo misiją (angl. *fact-finding mission*). 1993 m. pavasarį buvo paskirtas specialusis JT pasiuntinys Abchazijoje (juo tapo Šveicarijos diplomatas Eduardas Brunneris). Tais pačiais metais Gruzija paprašė JT ST Abchazijoje dislokuoti taikdarius misiją. JT ST priėmė kompromisinią sprendimą (nes Rusija – nuolatinė JT ST narė) ir vietoje taikdarius misijos į Abchaziją išsiuntė stebėtojų misiją (angl. *United Nations Observer Mission in Georgia – UNOMIG*), kurios pagrindinė užduotis buvo stebėti, kaip Rusijos taikdariai užtikrina ugnies nutraukimo režimo vykdymą⁸.

Išaugus tarptautinės bendruomenės dėmesiui Abchazijos konfliktui, į jo sureguliuojimą išitraukė JT generalinio sekretoriaus „draugų grupė“, kurią sudarė JAV, Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Prancūzijos ir Rusijos diplomatai. „Draugų grupės“ paskirtis buvo tarpininkauti, padedant konflikto šalims siekti kompromiso.

Pietų Osetijos atveju tokios aršios įtampos tarp tautų kaip Abchazijoje nebuvo. Pietų Osetija taip pat nėra istorinis Gruzijos regionas. 1922 m. ji buvo prijungta prie Gruzijos atskiriant ją nuo Šiaurės Osetijos (kuri priklausė Rusijos SSR). 1989 m. Pietų Osetijos Aukščiausioji Taryba paprašė Tbilisio suteikti Pietų Osetijai autonominės respublikos statusą (kaip Abchazijos), tačiau išreiškė norą likti Gruzijos sudėtyje⁹. Kadangi Gruzijoje tuo metu vyravo radikalios nacionalistinės nuotaikos, Pietų Osetijos prašymas buvo atmestas. Dar daugiau, iš Pietų Osetijos buvo nuspręsta atimti autonominio regiono statusą. Prezidentas Eduardas Ševardnadzė šį žingsnį vėliau pavadino „didžiausia Gruzijos klaida“. Tai sukėlė karinį regiono pasipriešinimą. Prasidėję 1990 m., kariniai veiksmai buvo „išaldyti“ 1992 m., Ševardnadzei ir Rusijos prezidentui Borisui Jelcinui pasirašius susitarimą dėl ugnies nutraukimo¹⁰. Tais pačiais metais Pietų Osetijoje buvo dislokuotos taikdariškos pajėgos, sudarytos iš Gruzijos, Rusijos ir Pietų Osetijos taikdarius. Taikdarius veiklą turėjo prižiūrėti Jungtinės kontrolės komisija, kurią sudarė Gruzijos, Rusijos, Šiaurės Osetijos ir Pietų Osetijos atstovai. Gruzija nuolat kėlė reikalavimą pakeisti šią asimetriją, kurioje Rusijai teko trys balsai. Tačiau asimetrija galėjo būti keičiama tik visų jo dalyvių bendru sutarimu, todėl to niekada ir nebuvo padaryta.

Rusija „išaldytų“ konfliktų zonose plėtė savo įtaką, didindama šių regionų *de facto* integraciją į Rusiją. Pirma, separatistiniai regionai karo su Gruzija metu buvo visokeriopai remiami Rusijos¹¹. Antra, net ir pasirašius susitarimus dėl ugnies nutraukimo, Rusija nenustojo ginkluoti separatistinių regionų tam, kad taikos procesas užsitęstų kiek įmanoma ilgiau. Trečia, Rusija rėmė regionų *de facto* režimus. Pavyzdžiui, *de facto* valdžios atstovams atlyginimai dažnai išmokami Rusijos. Dar daugiau, Rusija, kurios piliečiais yra daugiau nei 80

⁸ Bartuzi W., et. al. *Abkhazia, South Ossetia and Nagorno-Karabakh: frozen conflicts between Russia and the West*, Warsaw: Centre for Eastern Studies, 2008 07 09, p. 5.

⁹ Sabanadze, (nuoroda 6) p. 15.

¹⁰ Lynch, (nuoroda 7) p. 18.

¹¹ Sabanadze, (nuoroda 6) p. 13, 17.

proc. Abchazijos ir Pietų Osetijos gyventojų¹², šiems mokėjo pensijas, pašalpas ir kitas išmokas. Ketvirta, Rusijos verslo įmonės yra gerai išitvirtinusios separatistiniuose regionuose. Taigi Rusija pilietybės, socialinės, ekonominės ir karinės politikos pagalba privertė separatistinius regionus vis labiau gravituoti Rusijos link (Pietų Osetija ne kartą yra išsakiusi norą prisijungti prie Rusijos), taip sunkindama galimą reintegraciją su Gruzija.

Rusijos politika etniškai skirtingų regionų atžvilgiu – dvilypė. Savo teritorijoje Rusija kalba apie totalų teritorinio integralumo principą, neketindama daryti jokių nuolaidų Šiaurės Kaukazo respublikoms. Tačiau kaimyninių valstybių atžvilgiu Rusijos „susirūpinimas“ etninių mažumų teisėmis labai išauga. Taip yra todėl, kad separatistiniai konfliktai – vienas galingiausių Rusijos svertų įtakai posovietinėse valstybėse išlaikyti. Gruzija, kaip ir Azerbaidžanas, po nepriklausomybės atkūrimo nusprendė nestoti į Nepriklausomų valstybių sandraugą (NVS). Po karo Abchazijoje Rusija paragino Gruziją tapti NVS nare bei pasirašyti dvišalį susitarimą dėl keturių Rusijos karinių bazių dislokavimo Gruzijos teritorijoje. Tai, kad Rusija yra veikiau separatistinių konfliktų šalis nei tarpininkė, rodo ir tai, kad susitarimai dėl ugnies nutraukimo, kuriuos parastai pasirašo konflikto šalys, buvo pasirašyti Gruzijos ir Rusijos.

2.2. Ševardnadzės balansavimas tarp Maskvos ir Vakarų

Atkūrusi nepriklausomybę, Gruzija pasirinko provakarietišką užsienio ir saugumo politikos kryptį ir 1992 m. tapo Šiaurės Atlanto bendradarbiavimo tarybos nare. Tačiau 1993 m. pabaigoje po nesėkmingo karo Abchazijoje Gruzija buvo priversta stoti į NVS. Nors prisijungimas prie Rusijos dominuojamos organizacijos apribojo provakarietiškos Gruzijos politikos galimybes, visgi 1994 m. šalis sėkmingai ištraukė į Partnerystės taikos labai (angl. *Partnership for peace – Pfp*) programą.

Visą paskutinįjį dešimtmetį Gruzija buvo priversta balansuoti tarp siekio intensyviau bendradarbiauti su NATO bei būtinybės „neerzinti“ Rusijos, kurios įtaka dėl separatistinių Abchazijos ir Pietų Osetijos konfliktų šalyje ypač išaugo. Dar daugiau, Gruzija tuo metu buvo visiškai priklausoma nuo Rusijos tiekiamų dujų ir naftos.

Ševardnadzės pastangos išlaikyti balansavimą tarp Maskvos ir Vašingtono davė neblogų rezultatų Jelcino laikais, tačiau Rusijos prezidentu tapus Vladimirui Putinui, Rusijos spaudimas Gruzijai ėmė didėti. 2000 m. pabaigoje, atsakydama į neva pernelyg provakarietišką Gruzijos politiką, Rusija Gruzijai įvedė vizų režimą¹³. Svarbu tai, kad vizų režimas Abchazijai ir Pietų Osetijai įvestas nebuvo, taip dar labiau atskiriant separatistinius regionus nuo Gruzijos ir priartinant juos prie Rusijos.

¹² Bartuzi W., et.al., (nuoroda 8) p. 5–6.

¹³ Falkowski M., *Russia's policy in the Southern Caucasus and Central Asia*, Warsaw, Centre for Eastern Studies, June 2006, p. 51.

1999 m. Stambule vyko ESBO viršūnių susitikimas, kuriame Rusija prisiėmė išsipareigojimą išvesti savo karines bazes iš Gruzijos ir Moldovos teritorijų. Tačiau šiuos išsipareigojimus Rusija ilgą laiką tiesiog ignoravo (iš Gruzijos Rusijos karinės bazės buvo išvestos tik 2007 m. antroje pusėje). Gruzijos nepasitenkinimas Rusijos politika nuolat augo.

Įtampa tarp Rusijos ir Gruzijos pradėjo didėti 1999 m., antrojo Čečėnijos karo metu. Rusija kreipėsi į Gruziją su prašymu įvesti kariuomenę į Gruzijos teritoriją ir iš Gruzijos–Čečėnijos sienos pusės pulti Čečėniją (Gruzija – vienintelė užsienio valstybė, su kuria ribojasi Čečėnija). Be to, Rusija prašė leidimo pasinaudoti Vaziano kariniu oro uostu (netoli Tbilisio) ir Rusijos karinėmis bazėmis, dislokuotomis Gruzijoje, vykdant karinius veiksmus prieš Čečėniją. Šiuos prašymus Rusija grindė įtarimais, kad čečėnų separatistai pastiprinimą gauna per Čečėnijos–Gruzijos sieną, einančią Didžiais Kaukazo kalnais. Gruzija šiuos Rusijos prašymus atmetė kaip neturinčius pagrindo, nes, pasak Gruzijos atstovų, pereiti Gruzijos–Čečėnijos sieną – labai sudėtinga, o žiemą Didieji Kaukazo kalnai yra visiškai nepereinami. Kalbėti apie ginklų pergabėnimą kalnais einančia siena iš viso nėra prasmės¹⁴.

2002 m. Rusija vėl kreipėsi į Gruziją, reikalaudama leidimo įvesti savo karinius dalinius į Pankisio tarpekį, kuriame neva slapstosi Čečėnų teroristai¹⁵. Gruzija, atsakydama į Rusijos įtarimus, nutarė neįsileisti Rusijos karių, o pati surengti saugumo operacijas Pankisio tarpeklyje. Per 2002 m. buvo surengtos dvi saugumo operacijos – sausio ir rugpjūčio mėnesį. Jų metu nepavyko aptikti nė vieno tarpeklyje besislapstančio čečėnų teroristo. Rusija netruko sukritikuoti Gruzijos vykdytas operacijas tarpeklyje kaip demonstracinio pobūdžio ir neefektyvias.

Tiek Gruzijai, tiek JAV nerimą kėlė Rusijos oro pajėgų vykdomi nesanckionuoti Gruzijos oro erdvės pažeidimai. Ne vieną kartą Rusijos karinės pajėgos, neva netyčia patekusios į Gruzijos oro erdvę, bombarduodavo gruzinų kaimus. 2002 m. rugpjūčio pabaigoje, po paskutinės Gruzijos vykdytos saugumo operacijos Pankisio tarpeklyje, Rusijos karinės oro pajėgos įsiveržė į Gruzijos teritoriją ir savarankiškai bombardavo tarpekį. Tai buvo paskutinis žingsnis, privertęs Švardnadzė ryžtingiau pasukti NATO link.

2002 m. lapkričio 1 d. speciali vyriausybė parengė Gruzijos integracijos į NATO programą karinėje, politinėje ir ekonominėje srityse. Tų pačių metų Prahos NATO viršūnių susitikimo metu Gruzija viešai deklaravo siekį ateityje tapti NATO nare bei dalyvauti naujoje programoje – Individualios partnerystės veiksmų plane (angl. *Individual Partnership Action Plan – IPAP*).

¹⁴ German T., *Faultline or Foothold? Georgia's relations with Russia and the USA*. Conflict Studies research Center, UK Defence academy, January 2004, p. 2–3.

¹⁵ *Ten pat*, p. 3.

3. Go West!: narystė NATO kaip saugumo strategijos leitmotyvas

3.1. Saakašvilio pergalė ir NATO narystės siekis

2003 m. pabaigoje, įvykus masiniams protestams dėl sisteminių rinkimų tvarkos pažeidimų, Ševardnadzės režimas buvo priverstas trauktis. Po naujai surengtų rinkimų, gavęs absoliučią balsų daugumą, į valdžią atėjo provakarietišku pažiūrų Michailas Saakašvilis.

Saugumo politikoje Ševardnadzės režimas susidūrė su keletu sunkumų. Didžiausias sistemos bei režimo apskritai trūkumas buvo tas, jog Gruzija nekontroliavo savo sienų: separatistiniai Abchazijos ir Pietų Osetijos regionai veikė kaip „juodosios skylės“, kurių sienos kirtimas buvo visiškai nekontroliuojamas. Dar daugiau, trūko dėmesio bei lėšų vidaus jėgos ir saugumo struktūroms.

Saakašvilio režimo leitmotyvu tapo šalies narystė NATO. Kaip jau buvo minėta, dar Ševardnadzės prezidentavimo metais pastebimas polinkis labiau remtis JAV nei Rusija saugumo politikoje, tačiau šis balansavimas į sistemingą provakarietišką orientaciją, kaip pagrindinį saugumo strategijos vektorių taip ir neperaugo. Tuo tarpu tik į valdžią atėjęs Saakašvilis ryžtingai pasuko provakarietiška kryptimi, narystę NATO įvardinęs kaip pagrindinį Gruzijos užsienio ir saugumo politikos tikslą.

Labai svarbu pastebėti, kad be provakarietiško politinio elito Gruzijoje išgalėjimo šalies suartėjimą su NATO lėmė ir išorinis veiksnys – Gruzijos svarbos Vakarams didėjimas. Be jokių abejonių kad būtent JAV interesai šiame regione vertė skirti didesnę dėmesį Gruzijai. Ši svarba augo dėl kelių priežasčių:

- Po NATO plėtros 2004 m. Aljansas Gruziją ėmė vertinti kaip svarbią grandį, užtikrinančią stabilumą Pietų Kaukazo regione. Neišspręsti konfliktai tarp Azerbaidžano ir Armėnijos, „išaldyti“ santykiai tarp Armėnijos ir Turkijos, potencialaus Gruzijos regionų separatizmo grėsmė nuolat kėlė nerimą, kad šis regionas gali tapti nauju, vienos valstybės ribas peržengiančių konfliktų židiniu.
- JAV vis labiau klimpstant į konfliktą Irake bei aštrėjant situacijai dėl Irano, smarkiai išaugo strateginė Pietų Kaukazo reikšmė. Potenciali parama Irako stabilizavimo poreikiams ir ypač – galimo konflikto su Iranu atveju – padidino JAV dėmesį Gruzijai.
- Buvo manoma, kad provakarietiška Gruzija, remiama Aljanso, galėtų atlikti barjero, stabdančio Rusijos įtakos plitimą Pietų Kaukaze, funkciją. Greta Ukrainos, kuri tuoj išgyvens „Oranžinę revoliuciją“ ir taip pat sustiprinus savo provakarietišką orientaciją, Gruzija tapo svarbia Rusijos ekspansijos sulaikymo grandimi.
- Gruzija Vakarams tapo aktuali dėl energetinių projektų, vykdomų Pietų Kaukaze. Ypač svarbią vietą užima energetinių žaliavų transportavimo

projektai. Azerbaidžano, turinčio dideles naftos ir dujų atsargas, pastangos šias žaliavas į pasaulio rinką transportuoti ne tik per Rusiją, pavertė Gruziją reikšminga tranzito grandimi ir dar labiau padidino Vakarų susidomėjimą šalimi. 2006 m. viduryje ėmė funkcionuoti naftotiekis Baku-Tbilisis-Džeichanas, 2006 m. pabaigoje – dujotiekis Baku-Tbilisis-Erzurumas.

Nors ne visos NATO šalys vienodai vertino Gruzijos pastangas tapti NATO nare, tačiau akivaizdus JAV dominavimas aljanse turėjo įtakos ganėtinai sparčiai besiplėtojančiai NATO ir Gruzijos darbotvarkei.

2004 m. Gruzija pasirašė Individualios partnerystės veiksmų planą (IPVP) su NATO. IPVP pasirašymas ženklino antrąjį Gruzijos etapą kelyje į NATO. IPVP apėmė keturias sritis: politikos ir saugumo klausimus, gynybos politikos ir karinius klausimus, viešosios informacijos, mokslo bei aplinkos saugos klausimus ir civilinį krizių valdymą, administracinį, gynybos, saugumo ir resursų valdymą. Pasirašius IPVP, pasidėjo intensyvūs pasiruošimo darbai. 2005 m. buvo sukurta speciali komisija, turėjusi prižiūrėti plano įgyvendinimo procesą.

Vienas svarbiausių aspektų kelyje į NATO buvo strateginių dokumentų sistemos saugumo politikos srityje sukūrimas. Ševardnadzė vengė rengti šiuos dokumentus, nes juose turėjo būti užfiksuoti ilgalaikės saugumo politikos kryptys ir prioritetai. Turint omenyje tuometinį Gruzijos balansavimą, kai Rusijos pagrindiniu partneriu saugumo srityje įvardinti nenorima, o JAV – negalima, kitos išeities, kaip tik atidėlioti šį procesą, ir nebuvo.

Tačiau po „Rožių revoliucijos“ 2005 m. Gruzijos Parlamentas priėmė ir Prezidentas patvirtino pirmąją šalies Nacionalinio saugumo strategiją, kuri veikia kaip pagrindinis strateginis šalies dokumentas. 2006 m. Nacionalinio saugumo strategija buvo pakoreguota, teritorinės gynybos principą pakeičiant visuotinės ir besąlygiškos gynybos principu¹⁶. Taip pat 2005 m. pabaigoje buvo priimta ir Nacionalinė karinė strategija, kurioje pagrindiniu tikslu buvo iškelta narystė NATO kaip sėkmingos atgrasinimo politikos garantas. Strateginių saugumo politikos dokumentų sistemą užbaigia Grėsmių vertinimo dokumentas¹⁷, kuris yra peržiūrimas kasmet.

Visuose minėtuose strateginiuose dokumentuose pabrėžiama, kad Gruzija siekia tapti JAV dominuojamos kolektyvinio saugumo struktūros – NATO – dalimi ir pareiškia, kad šalis neketina skirti papildomų išteklių Rusijos dominuojamų struktūrų (kalbama konkrečiai apie NVS) plėtrai¹⁸. Lojalumą JAV taip pat įrodo ir faktas, kad Gruzija, turėdama gana silpnas karines pajėgas, vis vien siekia aktyviai prisidėti prie JAV vykdomų karinių operacijų. Toks Gruzijos demonstruojamas superlojalumas JAV neabejotinai duoda teigiamų politinių ir ekonominių rezultatų šaliai. Pastaraisiais metais Gruzija tapo viena pagrindinių JAV paramos

¹⁶ Ministry of defence of Georgia, *Strategic Defence Review. Final report 2007 unclassified*, [http://www.mod.gov.ge/2007/downloads/The_Strategic_Defence_Review\(www.mod.gov.ge\).pdf](http://www.mod.gov.ge/2007/downloads/The_Strategic_Defence_Review(www.mod.gov.ge).pdf), 2008 09 10, p. 65.

¹⁷ *Ten pat*, p. 65.

¹⁸ *National Security Concept of Georgia*, Tbilisi, 2006, <http://www.mod.gov.ge/?l=E&m=3&sm=1>, 2008 04 20.

gavėjų. Nuo 1992 m., kai Gruzijoje pradėjo veikti JAV paramą ekonominėje bei visuomeninėje srityse administruojanti agentūra USAID, Gruzijai suteikta 774 mln. JAV dolerių paramos¹⁹. Dar daugiau, 2008 m. rugsėjį JAV Kongresas patvirtino 1 mlrd. JAV dolerių paramą (neįtraukia paramos kariniam sektoriui), kuri po karo su Rusija nukentėjusiai šaliai bus suteikta per dvejus metus. Pažymėtina, kad ši suma tris kartus viršija JAV paramą, per metus skiriamą visam Pietų Kaukazo ir Vidurio Azijos regionui²⁰. Reformoms karo srityje Gruzija (kaip ir kitos Pietų Kaukazo šalys) gauna kasmetinę dotaciją iš JAV biudžeto. Be to, dėl bendradarbiavimo su NATO Gruzijai teikiama parama JAV iniciatyva įkurtame „Pagalbos Pietų Kaukazui koordinavimo forume“ (angl. *South Caucasus Clearing House*), į kurią susirinkusios donorės siūlo savo pagalbą, o paramos gavėjos renkasi, kokia parama reikalinga. Tačiau besąlyginis Gruzijos rėmimasis JAV tuo pat metu sukelia ir keletą rizikos faktorių. Pirmas, kyla abejonių, ar ilgai Gruzijos svarba JAV bus išskirtinė ir kaip pasikeistų JAV požiūris į Gruziją, jei tektų ieškoti Rusijos paramos, sprendžiant kitas tarptautines problemas. Šiuo atveju išlieka rizika, kad JAV vardan Gruzijos gali nesiryžti gadinti santykių su Rusija²¹. Antra, kyla pagrįstų abejonių, ar JAV, patyrusi ekonominę recesiją, bus linkusi ir toliau taip stipriai finansiškai remti Gruziją, kuri dar tik įpusėjusi reformų kelyje.

2006 m. rudenį, praėjus dviems metams po IPVP pasirašymo (būtent tiek įprastai trunka IPVP įgyvendinimas), Vašingtone vykusio NATO valstybių narių užsienio reikalų ministrų susitikimo metu buvo nuspręsta pradėti su Gruzija intensyvų dialogą. Intensyvaus dialogo suteikimas šaliai žymi padėties pokytį nuo šalies Aljanso partnerės link kandidatės. Intensyvus dialogas – dvišalis, skirtas pasirengti Narystės veiksmų plano (angl. *Membership Action Plan – MAP*) suteikimui.

Daugiausia vilčių Gruzija siejo su 2008 m. balandžio 2–4 d. Bukarešte vykusiu NATO viršūnių susitikimu. Buvo tikimasi, kad galbūt jau šiame susitikime Gruzijai (ir Ukrainai) bus pasiūlytas Narystės veiksmų planas. Šios viltys nebuvo pateisintos, nes NATO šalių lyderiai nesutarė dėl NVP suteikimo Ukrainai ir Gruzijai, nors buvo nurodyta, kad ateityje šios dvi šalys taps NATO narėmis.²²

Vis dėlto stiprios Gruzijos pastangos ir nemaža pažanga bendradarbiavime su NATO (JAV) leido pagrįstai tikėtis, kad Gruzija gaus tvirtas NATO saugumo garantijas. Sprendimas dėl NVP buvo atidėtas iki 2008 m. gruodžio mėn. numatyto NATO šalių užsienio reikalų ministrų susitikimo. Tačiau, kaip vėliau paaiškėjo, ir šis susitikimas nesuteikė aiškių gairių Gruzijai dėl galimybių tapti NATO nare.

¹⁹ United States Agency for International development (USAID) Georgia, *About Georgia*, <http://georgia.usaid.gov/index.php?m=7>, 2008 10 02.

²⁰ Eurasianinsight, Kucera J., *Georgia: US Congress approves reconstruction aid package for Georgia*, 2008 09 30, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav093008b.shtml>.

²¹ Civil Georgia, *Russian, U.S. Diplomats Discuss Conflicts*, 2007 05 15, www.civil.ge, 2007 05 20.

²² Eastweek, *Ukraine, Georgia and Russia on the results of the NATO summit in Bucharest: reactions and forecasts*, Issue 13(122), 9 April 2008, Warsaw: Centre for Eastern Studies, p. 4.

3.2. Bandymai spręsti separatizmo problemą ir santykių su Maskva aštrėjimas

Saakašvilio režimas iš Ševardnadzės „paveldėjo“ ne tik plačiai išsiskleidusią korupciją, bet ir labai silpną centrinės valdžios įtaką regionams. Kaip pastebėjo „The Economist“, Ševardnadzės Gruzija labiau panašėjo į atskirų feodų samplaiką nei į modernią unitarinę valstybę²³. Taigi vieni pirmųjų Saakašvilio žingsnių buvo skirti didinti administracinį efektyvumą bei stiprinti centro ir regionų ryšius.

Adžarija, išsikūrusi Juodosios jūros pakrantėje, po nepriklausomybės atgavimo tapo vienu turtingiausių Gruzijos regionų. Tačiau politinis ir administracinis regiono aparatas buvo ne tik labai korumpuotas, bet ir išitraukęs į organizuoto nusikalstamumo veiklą. Taigi atėjus į valdžią Saakašviliui, Adžarijos politinį elitą ėmė gąsdinti artėjančios permainos, o regione ėmė aštrėti separatistinės nuotaikos²⁴. Pagrindo atsiskirti nuo Gruzijos Adžarija lyg ir neturėjo, nes Adžarijos gyventojai – etniniai gruzinai, kurie, XIX a. okupuoti Osmanų imperijos, perėmė musulmonų tikėjimą²⁵. 2004 m. kovą Adžarijoje turėjo vykti rinkimai į regioninį parlamentą. Saakašvilis pareikalavo laisvų ir sąžiningų rinkimų, priešingu atveju pagrasino regiono blokada. Adžarijos lyderis Aslanas Abašidzė supanikavo, susprogdino tiltus, jungiančius regioną su likusia Gruzijos dalimi, ir pasitraukė į Maskvą. Parlamento rinkimai Adžarijoje buvo surengti tų pačių metų gegužę. Po jų Gruzija atkūrė savo kontrolę Adžarijoje bei suteikė regionui plačią autonomiją.

Po Adžarijos atvejo sprendimo taikiomis priemonėmis Saakašvilis nusprendė analogišką modelį taikyti ir Pietų Osetijos konflikto sureguliuvimui. Deja, šiuo atveju rezultatas buvo visiškai priešingas.

Nors Adžarijos atvejis iš pirmo žvilgsnio atrodė panašus į Pietų Osetijos bei Abchazijos situaciją, tačiau Adžarijos konflikto sureguliuavimo būdas, leidęs atkurti Gruzijos kontrolę regione, tik padidino kitų separatistinių regionų atotrūkį nuo Gruzijos. Šių rezultatų skirtumą lėmė keletas priežasčių:

- Adžarija, skirtingai nei Pietų Osetija ir Abchazija, neturi tiesioginio sąlyčio su Rusija, o tai fiziškai apriboja Rusijos galimybes remti separatistinį regioną.
- Konfliktas tarp Gruzijos ir Adžarijos kilo 2004 m., kai jau buvo susiformavę bent jau minimalūs demokratiniai standartai bei visuomenės elgsenos „šablonai“. Todėl regionui buvo galima daryti įtaką per spaudimą surengti demokratinius rinkimus į vietos parlamentą. Tuo tarpu tiek Pietų Osetijoje, tiek Abchazijoje konfliktai su Gruzija išsiplieskė tuoj pat po SSRS žlugimo ir šiuose regionuose „užsikonservavo“ SSRS laikų politinio dalyvavimo modelis. Taigi laisvų ir sąžiningų rinkimų surengimas kaip poveikio separatistiniams regionams įrankis vargu ar galėjo duoti laukiamų rezultatų.
- Adžarijos konfliktas neturėjo etninio pobūdžio, o tai lėmė, kad regiono vi-

²³ Lynch, (nuoroda 7) p. 17.

²⁴ *Ten pat*, p. 27–28

²⁵ Svante, (nuoroda 5), p. 215

suomenė prieš Gruzijos centrinę valdžią nebuvo neigiamai nusistačiusi. Tuo tarpu Pietų Osetijos ir Abchazijos gyventojai, prisimenantys nacionalistinę Gruzijos politiką bei karus, į centrinę Gruzijos valdžią žiūri su nepasitikėjimu.

Saakašvilis 2004 m. atėjo vadovauti šaliai, turinčiai du „išaldytus“ separatistinius konfliktus, kurie ne tik mažino šalies saugumą, bet ir buvo pagrindinė kliūtis Gruzijai sėkmingai integruotis į euroatlantines struktūras. Taigi šalies teritorinio integralumo atkūrimas tapo vienu pagrindinių Saakašvilio uždavinių. Siekdamas pakeisti valstybei žalingą *status quo* situaciją, Saakašvilio režimas ėmėsi aktyvių veiksmų. Galima išskirti keturias pagrindines šių veiksmų kryptis:

- pirma, Saakašvilis ėmėsi stiprinti vykdomąją valdžią. Buvo sustiprintos prezidento galios. Be to, įkurta valstybės ministro (ministro be ministerijos) konfliktų sprendimo klausimais pareigybė;
- antra, vis labiau buvo stiprinami kariniai šalies pajėgumai. Po „Rožių revoliucijos“ buvo nuspręsta mažinti Gruzijos reguliariąsias karines pajėgas nuo tuometinių 38 tūkst. iki 20 tūkstančių. Pagal JAV Valstybės departamento Tarptautinio saugumo patariamąsios valdybos (angl. *International Security Advisory Board – ISAB*) rekomendacijas, Gruzijai pakaktų 13–15 tūkst. karių reguliariosios kariuomenės. Tačiau vėliau karių skaičius buvo nuosekliai didinamas, ir 2007 m. pasiekė 32 tūkstančius. Taip pat augo ir išlaidos gynybai (šiuo metu tai – didžiausia biudžeto dalis) bei rezervistų skaičius. 2007 m. rudenį Gruzijos parlamente iškelta iniciatyva karines pajėgas padidinti dar 2,5 tūkst. karių²⁶. Kadangi pasiruošimo narystei NATO atžvilgiu svarbiau yra karinių pajėgų parengimo kokybė, o ne kiekybė, tai toks ginkluotųjų pajėgų augimas aiškiai signalizavo Gruzijos ryžtą kuo greičiau išspręsti „išaldytų“ konfliktų problemą, neatmetant ir karinio būdo;
- trečia, Saakašvilio režimas aiškiai atskyrė separatistinių regionų *de facto* valdžią bei regionų gyventojus. Taigi spaudimas buvo daromas tik *de facto* valdžios aparatui, tuo tarpu gyventojai buvo vertinami kaip Gruzijos piliečiai;
- ketvirta, siekiant efektyvaus konfliktų sureguliuavimo, buvo bandoma kiek įmanoma labiau didinti tarptautinį įsitraukimą. Vienas pagrindinių uždavinių „išaldytų“ konfliktų sureguliuavimo procese tapo konfliktų sureguliuavimo internacionalizavimas. Deja, internacionalizuoti Rusijos dominuojamų konfliktų sureguliuavimas nepavyko, nes sureguliuavimo keitimui turi pritarti visi jo dalyviai, taigi ir Rusija bei patys separatistiniai regionai. Tačiau tarptautinį įsitraukimą kitur padidinti pavyko – ES tapo didžiausia finansine donore Abchazijai, taikdariių pajėgos Abchazijoje yra prižiūrimos JT (taip vadinamas „Ženevos procesas“), o Pietų Osetijoje – ESBO.

²⁶ RFE/RL, Fuller L. and Giragosian, R., *Georgia: what is behind expansion of armed forces?*, 2007 09 19, <http://www.rferl.org/content/article/1078720.html>.

Tačiau, nepaisant didelių Gruzijos rodomų pastangų, „išaldytų“ Pietų Osetijos ir Abchazijos konfliktų suregulavimas nejudėjo iš vietos. Dar daugiau, buvo pastebima tendencija, kad minėti regionai vis labiau tolsta nuo Gruzijos. Be to, nesėkmingos Gruzijos pastangos atkurti teritorinį integralumą suteikė Rusijai prielaidas per Abchaziją ir Pietų Osetiją kištis į Gruzijos vidaus reikalus ir didinti dvišalę įtampą.

Galima teigti, kad susidariusi situacija sukūrė Gruzijai neišsprendžiamą strateginį prieštaravimą: kuo aktyviau Gruzija siekė narystės NATO, tuo labiau Rusija aštrino Gruzijos santykius su Abchazija ir Pietų Osetija bei didino šių regionų *de facto* integraciją į Rusiją. Tuo pačiu, neišsprendus problemų dėl separatistinių regionų, vis tvirčiau skambėjo skeptikų prieštaravimai dėl Gruzijos narystės NATO. Kita vertus, Gruzijos noro tapti NATO nare mažinimas galėjo vesti tik į didesnę Rusijos politinę įtaką ir ilgainiui visiškai sužlugdyti Gruzijos strateginius siekius tapti NATO dalimi.

Gruzijos sprendimas imtis keisti situaciją radikaliomis priemonėmis 2008 m. rugpjūčio mėn. galėjo būti paskatintas savotiškos politinės desperacijos. Matydamas, kad politinėmis priemonėmis neįmanoma pakeisti situacijos nei dėl separatistinių regionų kontrolės, nei dėl abejojančių Gruzijos naryste NATO Vakarų šalių pozicijos, Saakašvilis galėjo pasirinkti radikalią priemonę situacijai pakeisti. Nepriklausomai nuo to, ką laikytume karo tarp Gruzijos ir Rusijos iniciatore ar provokatore, politinė situacija po 2008 m. rugpjūčio mėn. jau iš esmės skyrėsi nuo tos, kuri buvo 2008 m. balandžio mėnesį.

4. Narystės NATO pažadas ir Gruzijos demokratijos išbandymai

4.1. Lietuva – Gruzijos narystės NATO advokatė

Lietuva, pati būdama maža valstybe ir turėdama spręsti mažoms valstybėms būdingas saugumo užtikrinimo dilemas, jau seniai aktyviai remia Gruzijos pasirinktą saugumo užtikrinimo modelį. Kaip ir Gruzija, tik gerokai anksčiau, Lietuva pasirinko aljanso su didžiąja galia strategiją ir jos sėkmingai laikosi.

Lietuvos narystė NATO 2004 m. tapo savotiška „sėkmės istorija“, kaip maža valstybė gali per sąlyginai trumpą laiką transformuoti ir modernizuoti savo saugumo sistemą bei integruotis į NATO. Naujajai Gruzijos valdžiai, po „Rožių revoliucijos“ 2004 m. pradžioje galutinai suformavus naują provakarietišką vyriausybę (2004 m. kovo 28 d. vykusius parlamento rinkimus įtikinamai laimėjo Saakašvilio vadovaujama Nacionalinio Judėjimo – Demokratų koalicija), Lietuvos ir kitų Baltijos šalių narystė NATO sustiprino pasiryžimą kuo greičiau tapti aljanso nare. Tokius Gruzijos siekius Lietuva ne tik palaikė, bet ir tapo bene aktyviausia Gruzijos narystės NATO advokate.

2004 m. spalio 14 d. Vilniuje Gruzijos prezidento Saakašvilio oficialaus vizito metu buvo pasirašyta „Bendra deklaracija dėl regioninio bendradarbiavimo ir paramos europinei ir euroatlantinei integracijai“, kurioje Lietuva išsipareigojo remti Gruzijos europinės ir euroatlantinės integracijos siekius bei padėti įgyvendinti vidaus reformas²⁷. Nuo to laiko buvo sudaryta nemažai dvišalių ir daugiašalių susitarimų bei deklaracijų, kuriose atsispindi akivaizdi Lietuvos parama Gruzijos siekiams kuo greičiau tapti NATO nare. Lietuva rėmė Gruzijos pastangas transformuoti saugumo ir gynybos sistemą ne tik politiniais, bet ir praktiniais veiksmais. Dar 2001 m. vasario 8 d. Lietuva sudarė dvišalį susitarimą dėl gynybinio (karinio) bendradarbiavimo su Gruzija, abiejų šalių gynybos ministrai kiekvienais metais susitinka ir aptaria svarbiausius gynybinio bendradarbiavimo aspektus.

Kaip teigiama Lietuvos krašto apsaugos ministerijos pranešimuose, praktinis bendradarbiavimas šiuo metu koncentruojamas karinio mokymo srityje: Gruzijos karininkai Lietuvos lėšomis mokomi Lietuvos karo akademijoje ir Baltijos gynybos koledže. Be to, Lietuva konsultuoja Gruziją viešųjų ryšių klausimais, logistikos, standartizacijos ir kodifikacijos srityje, dalijasi patirtimi, diegiant naujus komunikacijos standartus, kviečia stebėti pratybų ir įvairias stažuotes (gynybos planuotojams, protokolo specialistams). Nuo 2006 m. pavasario Lietuva paskyrė specialų patarėją Gruzijos Partnerystės veiksmų plano kūrimo (PVP) klausimais²⁸.

Nenuostabu, kad NATO viršūnių susitikime 2008 m. balandžio 2–4 d. Bukarešte Lietuvos atstovai buvo vieni aktyviausių dalyvių, remiančių JAV iniciatyvas pasiūlyti NVP Gruzijai (ir Ukrainai). Kaip teigia Lietuvos atstovai, prezidentas Valdas Adamkus aktyviai prisidėjo prie to, kad būtų pasiektas kompromisas ir galutiniam pareiškimo tekste atsirastų iki šiol precedento neturinti frazė apie tai, kad Ukraina ir Gruzija ateityje taps NATO narėmis²⁹. Kaip teigiama NATO viršūnių susitikimo deklaracijoje, NATO šalių lyderiai sutarė, kad Ukraina ir Gruzija taps NATO narėmis. Vis dėlto sprendimą, ar pasiūlyti šioms valstybėms narystės veiksmų planą, NATO šalių lyderiai atidėjo. Deklaracijoje buvo nurodyta, kad šį sprendimą gali priimti NATO užsienio reikalų ministrai 2008 m. gruodžio mėnesį³⁰. Kartu buvo paminėta ir viena iš sąlygų, kuri gali lemti NATO sprendimą dėl Gruzijos NVP – demokratinių procesų užtikrinimas per Gruzijos 2008 m. gegužės mėn. vykšiančius parlamento rinkimus.

²⁷ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. *Lietuvos ryšiai su Gruzija*, <http://www.urm.lt/index.php?-1615992752>, 2008 10 04.

²⁸ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija. Bendradarbiavimas su ne NATO šalimis. <http://www.kam.lt/accessibility/index.php/lt/144572/>.

²⁹ Lietuvos Respublikos Prezidento spaudos tarnyba, „Atėjo laikas čia ir dabar pakviesti Gruziją ir Ukrainą pradėti įgyvendinti NATO Narystės veiksmų planą“, – sako Prezidentas V. Adamkus Šiaurės Atlanto Tarybos Viršūnių susitikime, 2008 04 03, <http://www.president.lt/lt/news.full/8919>.

³⁰ *Bucharest Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008*, <http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-049e.html>.

4.2. Narystės NATO pažadas neišspręstų dilemų fone

Kaip tik Bukarešte išryškėjo aiškūs pozicijų skirtumai tarp NATO šalių. JAV, kartu su artimiausiais sąjungininkais britais, lenkais bei Baltijos šalių atstovais, akivaizdžiai protegavo Gruzijos ir Ukrainos siekius kuo greičiau gauti NVP. Tuo tarpu tradiciškai Rusijos bandantys neerzinti Prancūzijos, Vokietijos, Italijos vadovai aiškino, kad šį kartą būtina atsižvelgti ir į Rusijos interesus bei neskubėti su Gruzijos ir Ukrainos narystės NATO perspektyvomis. Jau prieš Bukarešto susitikimą buvo aišku, kad šių dviejų skirtingų pozicijų nebus galima taip lengvai suderinti.

Argumentų, kodėl nedera skubėti su NVP suteikimu Ukrainai ir Gruzijai skeptikai turėjo pakankamai. Didžiausia Ukrainos problema buvo įvardijamas vidinis politikos nestabilumas, ryškus visuomenės susiskaldymas ir menka viešoji parama narystei NATO. Esminiu Gruzijos trūkumu laikytas nesugebėjimas išspręsti teritorinių konfliktų taikiu būdu³¹.

Pasitikėjimą Gruzija sumažino ir 2007 m. pabaigos Gruzijos politinė krizė, kurios metu prezidentas Saakašvilis privertė suabejoti savo ištikimybę demokratijai. Nuo 2007 m. rugsėjo pabaigos vykę opozicinių partijų protestai apogėjų pasiekė lapkričio pradžioje, kada prieš vieno mitingo dalyvius policija panaudojo jėgą. Kilę neramumai paskatino prezidentą Saakašvilį lapkričio 7 d. paskelbti nepaprastąją padėtį: buvo uždrausti politiniai susirinkimai, nevalstybinių televizijų transliacijos³². Prezidentas ir jo atstovai mėgino aiškinti, kad politinius neramumus galėjo surežisuoti Rusija ir nepaprastoji padėtis buvo būtinybė, siekiant išlaikyti politinį stabilumą. Tačiau šį kartą net artimiausi sąjungininkai amerikiečiai suabejojo Rusijos išitraukimu į Gruzijos vidaus politiką³³. Gruzijos rėmėjai, įskaitant ir Lietuvą, paragino Saakašvilį laikytis demokratijos principų ir nurodė, kad atidžiai seks 2008 m. sausį vyksiančius Gruzijos prezidento rinkimus.

2007 m. pabaigos įvykiai atskleidė kontraversišką, tačiau ilgą laiką gana sėkmingą Saakašvilio taktiką palaikyti Vakarų dėmesį. Periodiškai atsinaujinanti įtampa su Rusija ir nuolat iš Tbilisio skelbiamas pavojus dėl Rusijos grėsmės vertė sąjungininkus Vakaruose, ir ypač JAV „nenuleisti akių“ nuo Gruzijos. Galima būtų manyti, kad įtampos palaikymas atitiko Tbilisio interesus, o kai kada galbūt net buvo skatinamas. Tik būdama nuolatinės įtampos židinyje ar net balansuodama ant konflikto ribos Gruzija galėjo tikėtis išskirtinio JAV dėmesio. Priešingu atveju amerikiečiai, užsiėmę konfliktais Irake, Afganistane, problemomis su Iranu, galėjo paprasčiausiai „pamiršti“ apie Gruziją.

Kita vertus, 2007 m. pabaigoje įvykusi politinė krizė privertė suabejoti Gruzijos vadovų racionalumu. Ne visada pagrįstas Rusijos grėsmės akcen-

³¹ Rytų Geopolitikos studijų centras. „Kokių poveikį NATO viršūnių susitikime Bukarešte priimti sprendimai gali turėti geopolitiniams procesams Rytų erdvėje?“, žr. *Rytų Pulsas*, Nr. 1 (3), 2008 04 04, http://www.rytugeopolitika.lt/multisites/rytugeopolitika/images/stories/rytu_pulsas13.pdf.

³² BBC, *Georgia under state of emergency*, 2007 11 08, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7083911.stm>.

³³ REUTERS, *U.S. says doubts Russia involved in Georgia strife*, 2007 11 13, <http://www.reuters.com/article/worldNews/idUSL1367375720071113>.

tavimas dar labiau sustiprino skeptiškai į Gruzijos narystę NATO žiūrinčių Europos šalių abejones. Kaip parodė įvykiai 2008 m. rugpjūčio mėn., Gruzija buvo labai jautri provokacijoms iš Rusijos pusės ir greičiausiai pasirinko neadekvatų sprendimą bei neapskaičiavo Rusijos reakcijos.

Vis dėlto vienas pagrindinių faktorių, didinančių Gruzijos patrauklumą aljansui, yra tai, kad Gruzija iš bendro Pietų Kaukazo konteksto išsiskiria ypač stipriu europietišku identitetu. Jei Armėnija, silpniau ir Azerbaidžanas, reiškia norą būti vertinami kaip priklausantys Europai, tai Gruzija aiškiai save sieja su europietiška civilizacija ir ryžtingą siekį įsilieti į Europos valstybių šeimą³⁴. Tokia stipri Gruzijos saviidentifikacija veikia kaip savotiškas „garantas“ Vakarams, kad šalis, pasikeitus kaštų ir naudos balansui, nepasuks glaudaus bendradarbiavimo su kita didžiąja galia (Rusija) link, t. y. egzistuoja mažesnė grėsmė, kad Vakarų politikos „įdirbis“ Gruzijoje bus lengvai eliminuotas.

Pastaruosius kelerius metus Gruzija gana sparčiai ir sėkmingai reformavo karinį sektorių (apie ką liudija ir perėjimas nuo IPAP prie intensyvaus dialogo 2006 m.). Daugelis karinių reformų buvo nukreipta NATO standartų kryptimi, ypač buvo didinamas pasirėngimas tarptautinėms krizių valdymo operacijoms. Kita vertus, tai gerokai sumažino dėmesį Gruzijos pasirėngimui vykdyti teritorinę gynybą ar dalyvauti dideliuose konvenciniuose mūšiuose. Kaip tik po karo su Rusija kilo abejonių, ar pasirinkta kariuomenės reformos kryptis buvo pakankamai apskaičiuota ir tokia valstybei kaip Gruzija iš esmės tinkama. Gruzija šalies viduje pasiliko nedidelę profesionalią kariuomenę, kai tuo tarpu pagrindinės pajėgos buvo rengiamos tarnauti NATO misijose (Irake buvo dislokuota 2000 Gruzijos karių). Gruzijos vidaus kariuomenė buvo sudaroma iš rezervistų, kurie baigdavo minimalius mokymus. JAV Valstybės sekretorės pavaduotojo Europos ir Eurazijos klausimais padėjėjas Matthew Bryza pareiškė, kad po karo Gruzijai galbūt vertėtų pagalvoti apie naują karinių pajėgų struktūrą³⁵.

NATO generalinis sekretorius Jaap de Hoop Schefferis 2008 m. rugsėjo mėnesį vykusio vizito metu pabrėžė, kad kelias į narystę NATO Gruzijai lieka atviras, tačiau tolesnės reformos yra būtinos. Schefferis šalies vadovybei priminė ir ne be priekaištų įvykusius parlamento rinkimus, ir gana lėtą demokratizacijos kelią³⁶.

Rusijos ir Gruzijos konfliktas, išiplieskęs 2008 m. rugpjūtį, sukėlė didžiulį nerimą Vakaruose, tačiau kartu iškėlė ir daugybę klausimų dėl Gruzijos saugumo ateities. NATO šalių vadovai susidūrė su rimta dilema: ar pasiduoti moraliniam Gruzijos spaudimui kuo greičiau priimti šią šalį į Aljansą, tačiau kartu ir prisiimti atsakomybę už dar bemaž „karštą“ Pietų Osetijos konfliktą ar neskubėti teikti visų Aljanso saugumo išipareigojimų Gruzijai ir tuo pačiu netiesiogiai patvirtinti, kad Rusija sugebėjo užblokuoti NATO sprendimus dėl plėtos.

³⁴ Tsiskarishvili S., „On the Southern Caucasus' perspectives of becoming Euro-Caucasus“ in *Lithuanian Foreign Policy Review*, No. 17, 2006, p. 144–151, 144–145.

³⁵ Eurasia Insight, Kucera J., *Georgia: US Congress approves reconstruction aid package for Georgia*, 2008 09 30, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav093008b.shtml>, 2008 10 05.

³⁶ Eurasia Insight, Lomsadze, G., *NATO to Georgia: membership road still „open“, but reform needed*, 2008 09 16, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav091608f.shtml>.

4.3. Rizikingos strategijos paradoksai

Po NATO viršūnių susitikimo Bukarešte Gruzijai duoto narystės Aljanse pažado Rusijos politika Gruzijos atžvilgiu ėmė darytis vis „nervingesnė“. Tačiau kadangi įtampos augimas šių dviejų kaimynių santykiuose pastaruosius keletą metų buvo tapęs beveik norma (2006 m. draudimas vyno ir mineralinio vandens importui, 2007 m. šnipų skandalas Rusijos ambasadoje Gruzijoje ir t. t.), pastarasis įtampos augimo periodas atrodė „eilinis“ ir neleido identifikuoti grėsmingų Rusijos užmačių.

Rugpjūčio pradžioje Saakašvilis nusprendė imtis konkrečių veiksmų šalies teritoriniam integralumui atkurti ir įvedė karines pajėgas į Pietų Osetiją. Rusija tokio Gruzijos vadovybės sprendimo tik ir telaukė: „suvaidinusi“, kad operatyviai reaguoja į veiksmus prieš savo piliečius, Rusija įvedė savo jau kurį laiką koncentruotas karines pajėgas. Daugelis karinių ekspertų sutinka, kad, jei Rusija iš tikrųjų būtų tik reagavusi į Gruzijos veiksmus, kariniai veiksmai būtų prasidėję gerokai vėliau. Jau vien tai, kad Rusija dar iki rugpjūčio sutelkė dideles karines pajėgas prie Pietų Osetijos sienos, leistų tvirtinti, kad buvo laukiama įtampos eskalacijos.

Kariniai veiksmai tarp Rusijos ir Gruzijos prasidėjo rugpjūčio 8 d. ir truko iki rugpjūčio 22 dienos. Nors Rusija teigė, kad ji „gynė“ savo piliečius Pietų Osetijoje, iš jos veiksmų buvo akivaizdu, kad tai buvo karas prieš Gruziją. Rusija turėjo dvi atsako į Gruzijos veiksmus Pietų Osetijoje galimybes: išstumti Gruzijos karines pajėgas iš Pietų Osetijos ribų (tada tai su išlygomis būtų galima laikyti piliečių apsauga), arba, kaip ji ir pasiūlė, karinius veiksmus išplėsti visoje Gruzijos teritorijoje. Pastarasis variantas pagrįstai leido apkaltinti Rusiją karu prieš suverenią valstybę³⁷. Neabejojama, kad Rusija seniai laukė tinkamos progos „nubausti“ Gruziją. Galima teigti, kad šis karas Rusijai buvo reikalingas dėl keleto tikslų:

- įbauginti tiek Gruzijos valdantįjį režimą, tiek visuomenę, parodant, kas būna, jei nepaisoma Rusijos interesų;
- fiziškai sunaikinti karinę ir ekonominę infrastruktūrą (pvz., visiškai sunaikinta Senakio karinė bazė, Počio uostas, dalis svarbių kelių, geležinkelių);
- parodyti, kad Gruzija yra nestabili valstybė, kurioje per daug rizikinga plėtoti svarbius energetinius, investicinius ar kitus projektus. Tariamasis ar tikras Baku-Tbilisio-Džeihano naftotiekio bombardavimas turėjo sukelti nerimą potencialiems investuotojams ir gerokai susilpninti būsimų projektų (pvz., Nabucco dujotiekio plėtos) patikimumą;

Kariniai veiksmai tarp šalių buvo sustabdyti tarpininkaujant Prancūzijos prezidentui Nikolai Sarkozy, pasiūliusiam vadinamąjį šešių punktų planą. Kaip teigė pats Prancūzijos prezidentas, Europai visų pirma buvo svarbu nu-

³⁷ Emerson M., *Post-mortem on Europe's first war of 21st century*, Centre for European Policy Studies, Policy brief No. 167, August 2008, p. 1.

traukti tiesioginius karo veiksmus, o ne ieškoti kaltų ar bandyti bausti Rusiją už perdėtą jėgos naudojimą. Vis dėlto po karo veiksmų pabaigos Vakarų atstovai (net Vokietijos kanclerė Angela Merkel) pabrėždavo, kad pastarieji Rusijos veiksmai negali paneigti Gruzijos narystės NATO. Tokie padaršiniai Gruzijai gali būti vertinami dvejopai: a) kaip aiškus apsisprendimas spartinti Gruzijos priėmimą į NATO; b) kaip būtinybė aiškiai parodyti Maskvai, kad ji negali keisti NATO darbotvarkės ar turėti „veto“ teisės sprendimams dėl narystės NATO.

Vis dėlto kiek atslūgus įtampai, Vakaruose imta atsargiau kalbėti apie Gruzijos galimybes tapti NATO nare ir net imta kelti pačios Gruzijos atsakomybės dėl įvykusio konflikto klausimą³⁸.

Narystės NATO pažadas, gautas 2008 m. balandį Bukarešte, turėjo „nuraminti“ Gruziją. Tačiau vėlesni įvykiai, pasibaigę rugpjūčio mėnesio karu, parodė, kad Gruzijos reakcija į 2008 m. NATO viršūnių susitikimo rezultatus buvo priešinga nei tikėtasi: šalis pažadą priimti į NATO ateityje interpretavo ne kaip sparčiai daromos politinės ir techninės pažangos pripažinimą tarptautiniu lygmeniu, o kaip grėsmingą signalą, kad, skubiai neišsprendus esamų problemų, durys į NATO užsidarys visiems laikams. Nereikia pamiršti, kad Gruzijos atstovai į Bukareštą vyko pasirašyti NVP, t. y. užsitikrinti aiškią narystės Aljanse perspektyvą, o ne išgirsti abstrakčią politinės valios išraišką. Tai, kas kai kurioms NATO narėms ir Rusijai atrodė kaip labai drąsus ir precedento neturintis žingsnis, pačiai Gruzijai galėjo skambėti kaip pralaimėjimas.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, Gruzijos saugumo strategija yra tarsi „pakibusi“, nes nesiremia jokiais konkrečiomis saugumo garantijomis. Kas kart augant aspiracijomis, toks „pakibimas“ skatina radikalesnę šalies elgseną. Gruzija santykiuose su NATO iš esmės jau išnaudojo visus savo strateginius argumentus (geopolitinę padėtį bei tvirtą provakarietišką identitetą), taigi dar daugiau įtakos Aljanso sprendimui vargu ar galima tikėtis. Todėl tokioje situacijoje Gruzijai gyvybiškai būtina arba gauti konkrečias saugumo garantijas, arba imtis peržiūrėti savo pasirinkimus saugumo politikoje.

Dar vienas faktorius, neabejotinai daręs įtaką Gruzijos sprendimui jėga spręsti „išaldytus“ konfliktus – artėjantys JAV prezidento rinkimai. Prezidento rinkimus laimėjus demokratų kandidatui Barackui Obamai, labai tikėtina, kad JAV finansinė parama Gruzijai gali būti apkarpyta. Geriau pasirengti narystei Aljanse su menkesne pagalba Gruzijai būtų labai sudėtinga. Tai galėjo paskatinti įsitikinimą tarp Gruzijos politikų, kad NVP bet kokia kaina reikia gauti 2008 m. gruodį vykstančio NATO užsienio reikalų ministrų susitikimo metu.

³⁸ Pavyzdžiui, Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja 2008 spalio 2 d. priėmė rezoliuciją Nr. 1633, kurioje pripažįstama, kad abiejų konfliktų pusių pateikia įvykių versijos yra kontraversiškos, todėl būtinas nepriklausomas tyrimas. Žr. Council of Europe Parliamentary Assembly Resolution 1633 *The consequences of the war between Georgia and Russia*, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/t08/ERES1633.htm>.

Po to, kai Rusija pripažino Abchazijos ir Pietų Osetijos nepriklausomybę, situacija dar labiau komplikavosi. Viena vertus, Rusija oficialiai ėmė laikytis pozicijos, kad Abchazija ir Pietų Osetija jau nebėra Gruzijos dalys, taigi Gruzija su teritorinio integralumo problemomis nebesusiduria. Rusija tarsi įgyja legitimą teisę oficialiai užmegzti ryšius su šiais regionais, sudarinėti įvairias tarptautines sutartis, tarp jų – ir karinės pagalbos ar saugumo užtikrinimo susitarimus. Kita vertus, Abchazija ir Pietų Osetija nesulaukia tarptautinės bendruomenės pripažinimo ir vis dar vertinamos kaip Gruzijos teritorijos dariniai. Galima teigti, kad „išaldyti“ Gruzijos konfliktai dar labiau „išalo“: anksčiau buvo susiduriama su poreikiu nustatyti separatistinių regionų statusą, o šiuo metu – dar ir konfliktu tarp tarptautinės sistemos veikėjų dėl Abchazijos ir Pietų Osetijos valstybingumo vertinimo. Pastaroji situacija, bent jau tarptautinės teisės prasme, atrodo žymiai sunkiau išsprendžiama nei iki 2008 m. rugpjūčio mėn.: Rusija nebegali atšaukti savo sprendimų dėl Abchazijos ir Pietų Osetijos pripažinimo, o Gruzija ir didžioji dalis tarptautinės bendruomenės negali atsisakyti nuostatos, kad šie dariniai tebėra Gruzijos dalis.

Vis dėlto *de facto* situacija gali būti suvokiama žymiai paprasčiau. Tiek Vakarai, tiek greičiausiai ir pati Gruzija supranta, kad Tbilisis nebeturi galimybių grįžti į Abchaziją ir Pietų Osetiją. Tai gali būti vertinama kaip nauja galimybė nebeekvoti energijos, sprendžiant beviltiškus teritorinius konfliktus, o susitelkti į tvirtesnių NATO garantijų siekimą. Šiuo atveju žvelgiant bent jau iš Gruzijos pusės galima būtų teigti, kad Tbilisis, nors ir labai skausmingu būdu, išsprendė savo dilemą ir aiškiai pasirinko vienintelę alternatyvą: tapti NATO nare net ir be Pietų Osetijos bei Abchazijos. Net jei to ir nebuvo siekta tikslingai, dabartine situacija *de facto* Gruzijai nebesuteikia kitų galimybių.

Išvados

Kaip jau buvo minėta, aljanso saugumo strategija ypatinga tuo, kad duoda labai aiškias saugumo politikos gaires bei tvirtą ryšį tarp mažosios valstybės bei potencialaus saugumo tiekėjo – didžiosios galios. Tačiau aljanso trūkumas yra tas, kad jis yra nelankstus ir beveik neturi alternatyvų. Tokioje situacijoje, kokioje dabar yra Gruzija, mažajai valstybei nelieka nieko kito, kaip tik nuosekliai vykdyti savo pasirinktą užsienio ir saugumo politiką. Vienintelis dalykas, ką Gruzija gali daryti – laukti grįžtamojo sprendimo iš NATO pusės. Vis dėlto šis sprendimas turi būti duotas nedelsiant, nes Gruzija negali neribotą laiką savo saugumo strategiją grįsti tik aspiracijomis. Jei NATO nuspręstų labai aiškiai suteikti Gruzijai narystės perspektyvą, galima būtų teigti, kad Gruzija įgyvendino savo siekį bet kokia kaina sukurti patikimus aljanso ryšius su Vakarais ir ypač – JAV. Negatyvaus NATO sprendimo (ar neapibrėžto atidėliojimo atveju) Gruzijos saugumo strategiją gali tekti keisti iš esmės. 2008 metų pabaigoje būtent šis scenarijus atrodė labiau tikėtinas, nes NATO narių tarpe abejonių dėl Gruzijos galimybių tapti NATO nare buvo net daugiau nei iki Gruzijos – Rusijos karo.

Negalima pamiršti ir sudėtingos vidinės Gruzijos situacijos. Visiškai įmanoma, kad saugumo strategijos pokyčius inicijuotų jau nauja Gruzijos valdžia. Jei Saakašvilis neįgyvendins savo tautai duoto pažado, užtikrinti Gruzijos saugumą per narystę NATO, jam bus sunku išlaikyti pasitikėjimą ir autoritetą.

Ivykių Gruzijoje baigtis dar labiau pagilino NATO dilemą bei padidino takoskyrą tarp NATO plėtros entuziastų ir skeptikų. Viena vertus, atrodytų, kad NATO plėtra po tokių Rusijos veiksmų turėtų suintensyvėti, siekiant nenuvilti narystės Aljanse siekiančių šalių. Kita vertus, NATO plėtra, turinti padidinti tarptautinės sistemos saugumą, priešingai gali išprovokuoti potencialių karinių konfliktų bangą (pvz., Krymo problemą), o tai diskredituotų patį Aljansą.

Rusijos sprendimai veltis į karą su Gruzija ir pripažinti Abchaziją bei Pietų Osetiją taip pat atima jai galimybę toliau manipuluoti „išaldytų“ konfliktų situacija. Iki šiol buvo laikoma, kad neišspręstas separatistinių konfliktų klausimas yra pats geriausias būdas Rusijai stabdyti NATO sprendimus dėl Gruzijos. Įgyvendinusi savo grąsinimus, Rusija išnaudojo ir stipriausius argumentus. Panašiai kaip ir Gruzija, šiuo metu Rusija jau nebeturi galimybių manipuluoti NATO alternatyvomis ir jai belieka laukti NATO sprendimo dėl galimybių Gruzijai ir Ukrainai ateityje tapti NATO narėmis. Be to, Rusija gerokai sumažino savo patikimumo vertinimus ir dar labiau padidino įtampą su JAV. Žvelgiant globaliau, karas su Gruzija privertė Maskvą taip pat pasirinkti siauresnį kelią, kuris veda į didėjančią konfrontaciją su Vakarais (ar bent jau su JAV). Tai gali privesti Rusiją prie pražūtingos izoliacijos ir neprognuojamo agresyvumo. Ar Gruzijos narystė NATO verta tokios kainos? Žvelgiant iš Maskvos pozicijų – greičiausiai taip. Matyt, Rusijos užsienio ir saugumo politika vis dar vertinama tik siauru geopolitiniu aspektu. Todėl potencialūs pralaimėjimai Gruzijoje ir Ukrainoje Maskvoje gali būti suvokiami kaip galutinis didžiosios galios statuso praradimas.

Tiek Gruzija, tiek Rusija pasirinko rizikingą strategiją, kuri gerokai suvaržė jų pačių galimybes ateityje kažką keisti Abchazijos ir Pietų Osetijos atžvilgiu. Kartu tai verčia ir NATO rinktis radikalų kelią, kurį pakeisti jau būtų per daug sudėtinga. Turint galvoje, kad svarbiausi NATO sprendimai turi būti priimami bendru sutarimu visada išlieka didesnė tikimybė, kad kompromisas bus pasirinktas nuosaikesnių sprendimo šalininkų naudai. Vis dėlto tai, kas dabar gali atrodyti „nuosaiku“, ateityje gali būti vertinama kaip pražūtingas neryžtingumas.

Galima apibendrinti, kad aiškus Gruzijos pasirinkimas tapti NATO nare, net „aukojant“ galimybes atkurti teritorinį vientisumą, nėra pakankama sąlyga, garantuosianti ilgalaikį Gruzijos saugumą. Vien Gruzijos aspiracijų šiuo metu neužtenka, kad būtų įtikintos visos NATO narės dėl Gruzijos priėmimo į šį Aljansą. Ilgą laiką Tbilisio vykdyta taktika didinti Gruzijos geopolitinę svarbą ir taip išlaikyti JAV dėmesį regione kulminaciją pasiekė 2008 m. rugpjūtį. Tačiau kartu tai sukūrė neprognuojamos ir nepatikimos šalies įvaizdį. Net ir *de facto* praradusi galimybes susigrąžinti Abchazijos ir Pietų Osetijos kontrolę, Gruzija nepanaikino tos didžiulės rizikos, kuri gali stabdyti NATO prisiimti įsipareigojimus už Gruzijos saugumą.